

Հավելված 1

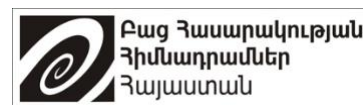
ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ռազմավարությունից բխող 2020-2022 թթ. գործողությունների ծրագրի շրջանակներում պաշտպանական ոլորտի միջոցառումների մշտադիտարկման արդյունքները

ՀԱՄԱՌՈՑ ՁԵԿՈՒՅՑ

2020թ. հունվար 01 - դեկտեմբեր 31

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ.-ի գործողությունների ծրագրի պաշտպանական ոլորտին և վերաբերող միջոցառումների կատարման մշտադիտարկումն իրականացվում է «Խաղաղության երկխոսություն» հասարակական կազմակերպության կողմից Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարարության (ի դեմ` Հայաստանում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության դեսպանության) և Բաց Հասարակության Հիմնադրամներ – Հայաստանի կողմից տրամադրված դրամաշնորհների շրջանակներում:

Հրապարակման բովանդակության պատասխանատվությունը կրում է «Խաղաղության երկխոսություն» հասարակական կազմակերպությունը, և այն չի արտացոլում Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարարության և Բաց հասարակության հիմնադրամներ– Հայաստանի տեսակետները:

© 2021. Ձեկույցը հրապարակվել է «Խաղաղության երկխոսություն» հասարակական կազմակերպության կողմից:

Վանաձոր, 2021

Ներածություն

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019թ. դեկտեմբերի 26-ի N 1978-Լ որոշմամբ ընդունվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանության (այսուհետ՝ ՄԻՊ) ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը (այսուհետ՝ ԳԾ): Կառավարության վերոնշյալ որոշումը սահմանում է, որ ռազմավարության առաջնահերթությունները պայմանավորված են մարդու իրավունքների ոլորտում ՀՀ-ի կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման հրամայականով: Այս ռազմավարության իրագործմամբ կառավարությունն ակնկալում է ապահովել միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների կողմից արձակված ակտերի, հանձնարարականների եւ առաջարկությունների կատարումը, ինչպես նաեւ շտկել պարբերական եւ արտահերթ զեկույցներում բարձրացված խնդիրները:

2020թ.-ի սկզբին ԽԵ-ն նախաձեռնել է «Չինված ուժերում մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված պետական քաղաքականության մշակման եւ իրականացման գործընթացներում քաղաքացիական հասարակության դերի բարձրացումը» ծրագիրը: Այս նախաձեռնությամբ կազմակերպությունը ձգտում է նպաստել ՀՀ զինված ուժերում մարդու իրավունքների պաշտպանվածությանը՝ քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների համար արդյունավետ մեխանիզմ ձևավորելով մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի շրջանակներում պաշտպանական ոլորտում իրականացվող գործողությունների մշտադիտարկման նպատակով:

Նախաձեռնության շրջանակներում ձեւավորված, ՀՀ Երեսն քաղաքում եւ մարզերում գործող, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների ներկայացուցիչներից բաղկացած մշտադիտարկող խումբն իրականացնում է ՄԻՊ ռազմավարության եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի պաշտպանական ոլորտին վերաբերող միջոցառումների կատարման մշտադիտարկումը: Հաշվի առնելով ամբողջ աշխարհում ընթացող կորոնավիրուսի (COVID-19) հետեւանքների չեզոքացման եւ վարակի հետագա տարածումը կանխարգելող գործողությունների իրականացման կարեւորությունը՝ մշտադիտարկման ընթացքում առանձնակի ուշադրություն է դարձվել նաեւ ՀՀ ՁՈՒ-ում վարակի տարածումը կանխելու նպատակով իրականացվող գործողությունների ուսումնասիրությանը:

Սույն զեկույցը հիմնված է 2020թ. հունվարի 1-ից մինչեւ դեկտեմբերի 31-ն ընկած ժամանակահատվածում պաշտպանական ոլորտին առնչվող գործողությունների կատարման ընթացքի դիտարկման արդյունքների վրա:

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի

ԿԱԶՄԱԿԱՆԱԿԱՆ ՈՆՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱՔԵՐՈՂ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՄՇՏԱՊԻՏԱՐԿՄԱՆ ԱՐՊՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն մշտադիտարկման շրջանակներում կենտրոնացել է հատկապես զինված ուժերում մարդու իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող գործողությունների կատարման մշտադիտարկման վրա: Մասնավորապես, մշտադիտարկվել են զինված ուժերում **կյանքի իրավունքին, խոշտանգումների արգելքին, գործի արդար քննության իրավունքին, ինչպես նաև** իրավահավասարության եւ **խտրականության արգելքի** համատեքստում կանանց իրավունքներին վերաբերող գործողությունները:

ԿՅԱՆՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԻՊ ռազմավարությունը եւ 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը թիրախավորում են հատկապես պետության հոգածության ներքո գտնվող եւ կյանքի համար վտանգավոր իրավիճակներում հայտնված անձնանց կյանքի իրավունքի պաշտպանության խնդիրները: Այդպիսի անձանց ցանկում են նաեւ զինծառայողները, որոնց իրավունքների պաշտպանության շրջանակներում ռազմավարությունը պետության համար լրջագույն մարտահրավեր է ճանաչում խաղաղ պայմաններում կանոնադրային հարաբերությունների խախտումների արդյունքում զինծառայողների մահվան դեպքերը¹:

Մշտադիտարկման շրջանակներում ուսումնասիրվել են ՀՀ ՁՈՒ-ում կյանքի իրավունքի ապահովմանն ուղղված ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում ներառված հետևյալ գործողությունները.

- **Գործողություն 1.** Իրականացնել վերապատրաստումներ (դասընթացներ) կյանքի իրավունքի թեմայով՝ ՁՈՒ հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների, փաստաբանների համար:
- **Գործողություն 2.** Բարձրացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների, զինծառայողների իրազեկվածությունը
- **Գործողություն 3.** Չինված ուժերում ամրապնդել հանդուրժողականության եւ փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտը,
- **Գործողություն 4.** Սահմանել զինված ուժերում մահվան դեպքերի արագ եւ թափանցիկ քննության վերաբերյալ իրազեկման չափորոշիչներ

Ակնկալվում է, որ վերոնշյալ գործողությունների իրականացման արդյունքում ՁՈՒ-ում կնվազեն մահվան դեպքերը (հատկապես կանոնադրային հարաբերությունների խախտումների արդյունքում

¹ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 19

զինծառայողների մահվան դեպքերը), ինչպես նաև, մահվան դեպքերի վերաբերյալ քրեական գործերով նախաքննության, հետաքննության մինչդատական քննության և դատական քննության ընթացքում մարդու իրավունքների խախտումները:

Ըստ գործողությունների համար ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում նախանշված պատասխանատու մարմիններից ստացված տեղեկությունների, վերոնշյալ 4 գործողություններից յուրաքանչյուր ակնկալվող անմիջական արդյունքի ուղղությամբ, 2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում իրականացվել են հետևյալ գործողությունները. **(Տե՛ս աղյուսակ 1):**

Գ թիվ	ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով նախատեսվող անմիջական արդյունքը	2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին կատարված գործողությունները
1.	<p>Իրականացնել վերապատրաստումներ (դասընթացներ) կյանքի իրավունքի թեմայով՝ ՉՈւ հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների, փաստաբանների համար:</p> <p>2020-2022թթ. ընթացքում «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկան ներառել Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի Սպաների որակավորման բարձրացման կենտրոնի (ՍՈԲԿ) եւ հրամանատարաշտաբային ֆակուլտետի (ՀԾՖ) ուսումնական ծրագրերում:</p> <p>Կյանքի իրավունքի թեմայով վերապատրաստել</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ հրամանատարների 18%-ին, ▪ ռազմական ոստիկանների 17%-ին, ▪ քննիչների 8%-ին, ▪ դատախազների 4%-ին, ▪ դատավորների 41%-ին: 	<p>Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակի և ՀՀ ՊՆ համագործակցության շրջանակներում մշակվել է «Մարդու իրավունքները զինված ուժերում» առարկայի ծրագիրը՝ Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի Սպաների որակավորման բարձրացման կենտրոնի և (ՍՈԲԿ) հրամանատարա-շտաբային ֆակուլտետի (ՀԾՖ) ունկնդիրների համար, որը գտնվում է հաստատման փուլում:</p> <p>2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների և ռազմական ոստիկանների համար նախատեսված վերապատրաստումները չեն իրականացվել՝ կորոնավիրուսային վարակով պայմանավորված: Կյանքի իրավունքին առնչվող թեմաների շուրջ վերապատրաստվել է</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 5 քննիչ՝ 5.1 % ▪ 32 դատախազ՝ 47%: ▪ 12 դատավոր՝ 15,38%:
2.	<p>Բարձրացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ գորակոչիկների, զինծառայողների իրազեկվածությունը:</p> <p>Չորամասերի եւ զինկոմիսարիատների 60%-ում փակցնել մարդու իրավունքների (կյանքի իրավունք, խոշտանգումների արգելք) վերաբերյալ պաստառներ:</p> <p>Չորամասերում եւ զինկոմիսարիատներում իրականացնել կյանքի իրավունքի վերաբերյալ թվով 15 իրազեկման ակցիա:</p> <p>Մշակել եւ գործադրել ու զինկոմիսարիատներում տարածել մարդու իրավունքների վերաբերյալ առնվազն 3 տեղեկատվական նյութ, այդ</p>	<p>Երևանում Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակի և ՀՀ ՊՆ համագործակցությամբ մշակվել և տպագրվել է «Կյանքի իրավունք» և «խոշտանգումների արգելք» թեմաներով տեղեկատվական պաստառներ, որոնք փակցվել են բոլոր գործառնություններում, զինկոմիսարիատներում և ՌՈ տարածքային ստորաբաժանումներում:</p> <p>2020թ.-ի օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսներին անցկացվել են թվով 4 իրազեկման պարապմունքներ:</p> <p>Անձնակազմի հետ տարվող աշխատանքների շաբաթական պլաններում և ստորաբաժանումների դասացուցակներում որպես տեղեկատվության թեմաներ ընդգրկելու և անձնակազմին հասցնելու</p>

	<p>թվում՝ իրավունքների պաշտպանության միջոցների մասին:</p>	<p>համար 2ՈՒ համապատասխան վարչությունից գործառնաբեր է առաքվել մարդու իրավունքների, այդ թվում՝ իրավունքների պաշտպանության միջոցների մասին տեղեկատվական վեց նյութ: Արձակվել է մարտական գործողությունների ընթացքում զինված ուժերի անձնակազմի կողմից ՄՄԻ դրույթների պահպանման և հակառակորդի զինծառայողների նկատմամբ հակահրավակական գործողություններ կատարելուց զերծ մնալու վերաբերյալ 2ՈՒ ԳՇ պետի համապատասխան հրաման:</p>
	<p>Մշակել եւ զանգվածային լրատվության միջոցներով տարածել զինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ առնվազն 3 տեսաձայնագրություն:</p>	<p>Երևանում Եվրոպայի խորհրդի և ՀՀ ՄԻՊ գրասենյակի հետ համատեղ մշակվել է մեկ (1) տեսանյութ՝ իրավունքների պաշտպանության միջոցների մասին:</p>
<p>3.</p>	<p>2Ու-ում ամրապնդել հանդուրժողականության և փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտը</p> <p>Ուսումնասիրություն կատարել 2Ու-ում անհանդուրժողականության դրսևերումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ:</p>	<p>Պայմանագրային և ժամկետային պարտադիր զին-ծառայողների շրջանում անցկացվել են սոցիոլոգիական հարցումներ, որոնք վերլուծվել և արդյունքներն ուղարկվել են զորամիավորումների, միավորումների ու զորամասերի հրամա-նատարներին՝ անհրաժեշտ աշխատանքներ իրականացնելու նպատակով:</p> <p>Վարչության սպաների կողմից անցկացվել են դաստիարակչական աշխատանքներ՝ ստորաբաժանման կազմով:</p> <p>Երևանում Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակի հետ համագործակցության շրջանակներում փորձագիտական խմբի կողմից նախապատրաստվել է «ՀՀ զինված ուժերում ոչ ֆորմալ փոխհարաբերությունների վարքային նորմերը և զինվորների մոտ քրեական ենթամշակույթի դրսևորման սոցիալական և հոգեբանական հիմնախնդիրների վերաբերյալ» հետազոտության մեթոդաբանության նախագիծը, քննարկվել շահագրգիռ կողմերի մասնակցությամբ, սակայն դեռևս գործողության մեջ չի դրվել:</p>
	<p>2որամասերի 30%-ում կազմակերպել հոգեբանների դասախոսություններ:</p>	<p>2020թ. սեպտեմբերի 1-ից մեկնարկել են սպա-հոգեբանների վերապատրաստման դասընթացներ, որոնք, սակայն, ընդհատվել են սեպտեմբերի 27-ից՝ մարտական գործողությունների պատճառով:</p>
<p>4.</p>	<p>Սահմանել 2Ու-ում մահվան դեպքերի արագ և թափանցիկ քննության չափորոշիչներ</p> <p>Ընդունվել են 2Ու-ում մահվան դեպքերի արագ և թափանցիկ քննության վերաբերյալ գերատեսչական ակտեր (ուղեցույցներ)՝ քննչական և դատավարական գործողությունների վերջնաժամկետների, եղանակների, տուժողների իրավահաջորդների/ներկայացուցիչների և հանրությանը իրազեկման պարբերականության վերաբերյալ:</p>	<p>ՀՀ գլխավոր դատախազությունում մշակվել է ՀՀ զինված ուժերում և քրեակատարողական հիմնարկներում մահվան դեպքերի արագ և թափանցիկ քննության չափորոշիչներ սահմանելու վերաբերյալ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանի նախագիծ, որը 2021 թվականի հունվարի 20-ին քննարկման նպատակով ուղարկվել է ճրագրի տվյալ կետով համակատարող հանդիսացող պետական այլ մարմիններին:</p>

ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

- ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի փաստաթղթում կյանքի իրավունքի ապահովմանն ուղղված բոլոր գործողությունների նպատակը եւ խնդիրները հիմնավորված են միայն ընտանեկան բռնության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներով: Նման չափելի նպատակ չի սահմանվում զինված ուժերում մահվան դեպքերի նվազեցման եւ (կամ) դրանց վերաբերյալ գործերի քննության ավելացման առումով: Սրան գումարվում է այն, որ ներկա իրավիճակի վերաբերյալ ելակետային տվյալներ եւս չկան: Այս տվյալների բացակայության պայմաններում անհնարին է դառնում գործողությունների ազդեցության չափումը, այսինքն, հնարավոր չէ արձանագրել, թե ինչ դրական իրավիճակային փոփոխություն է արձանագրվելու այս կամ այն գործողության իրականացման արդյունքում: Չնայած 2020թ. երկրորդ կիսամյակում ԳԾ փոփոխությունների նախագծի առաջարկություններով հստակեցվել են որոշ ելակետային տվյալներ, սակայն դրանք կրկին վերաբերել են միայն ընտանեկան բռնությանը:
- Կյանքի իրավունքի թեմայով դասընթացներ նախատեսված չեն եղել փաստաբանների համար, չնայած գործողության նկարագրում նշված է, որ վերապատրաստումներ իրականացվելու են նաև փաստաբանների համար:
- Ըստ արդարադատության նախարարության տրամադրած տվյալների՝ ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի շրջանակներում քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացնում է ՀՀ Արդարադատության ակադեմիան, օրենսդրությամբ նախատեսված կարգով: ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ ՀՀ Արդարադատության ակադեմիան վերապատրաստումներն իրականացնում է օրենքով սահմանված ժամկետներում՝ հաստատելով ուսուցման ծրագրերը եւ մասնակիցների ցանկերը: Յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար որոշումը կայացվում է նախորդ տարի²: Մարդու իրավունքների ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը ՀՀ կառավարության թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատվել է 2019թ. դեկտեմբերի 26-ին: Վերապատրաստվող քննիչներին ու դատախազներին ներգրավելու եւ ուսուցման ծրագրերի վերաբերյալ որոշումները կայացվել են ավելի շուտ: Դա նշանակում է, որ թեմաների եւ մասնակիցների շրջանակը սահմանվել են ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ որոշման ընդունումից առաջ եւ անկախ ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ ԳԾ-ից: Հետեւաբար, դրանք չեն կարող ներկայացվել որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ից բխող կատարված գործողություններ:
- Չնայած այն բանին, որ վերոնշյալ երկրորդ գործողության շրջանակներում պատրաստված պաստառների բովանդակությունն օգտակար է եղել կյանքի իրավունքի եւ խոշտանգումներից ու վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերից զերծ մնալու իրավունքի մասին իրազեկելու տեսանկյունից, զինկոմիսարիատներում դրանց փակցված լինելը, սակայն, զորակոչիկների մեծ մասը չի նկատել, նկատածների կեսն էլ դրանք չի կարդացել: Հարցվածների կեսը նաեւ հրաժարվել է գնալ եւ տեղում կարդալ դրանք: Մշտադիտարկող խմբի համար, հետեւապես, պարզ չէ, թե որքանով է պաստառների փակցնելը զինկոմիսարիատներում նպաստում զորակոչիկների շրջանում իրենց իրավունքների վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացմանը:

² Տե՛ն՝ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 14(1)(3), հոդված 19(2)(2) եւ 19(2)(3), հոդված 19 (6.1), հոդված 19 (7.1), հոդված 20(1) եւ (2), հոդված 21(6); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 38.1

- «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն չի ստացել տեղեկություններ այն մասին, թե ինչ են իրենցից ներկայացում վերոնշյալ երկրորդ գործողությամբ իրականացվող իրազեկման ակցիաները, ինչ եղանակով են դրանք իրականացվել, ինչ նյութեր են օգտագործվել եւ ովքեր են նյութերի հեղինակները, ինչպես նաեւ, թե որն է եղել գործառնատերի եւ (կամ) զինկոմիսարիատների՝ նման ակցիաների մեջ ներառելու սկզբունքը: Պարզ չէ գործառնատերում եւ զինկոմիսարիատներում իրականացվելիք կյանքի իրավունքի վերաբերյալ իրազեկման ակցիաների էությունը. մասնավորապես, թե ի՞նչ է նշանակում իրազեկման ակցիա, ի՞նչ միջոցառումներ է ներառում, ի՞նչ մեթոդներով են այդ ակցիաներն իրականացվելու եւ ինչպե՞ս է չափվելու դրանց ազդեցությունը բանակում մահվան դեպքերի թվի փոփոխության վրա: Կարելի՞ է, արդյոք, տեղում մշտադիտարկել իրազեկման ակցիաների ընթացքը հարցին ի պատասխան՝ պաշտպանության նախարարությունից նշել են, որ մշտադիտարկման նպատակով իրազեկման ակցիաներին քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցության հարցին անդրադարձ կկատարվի ակցիաների իրականացման ընթացքում³: Վերոնշյալ 4 իրազեկման պարապմունքների և դրանք մշտադիտարկելու հնարավորության մասին, սակայն, «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն նախօրոք չի տեղեկացվել:
- Չափելիության հարց առաջացել է նաեւ գործառնատերում ու զինկոմիսարիատներում մարդու իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվական նյութերի մշակման ու տարածման, ինչպես նաեւ զանգվածային լրատվության միջոցներով զինված ուժերում մարդու իրավունքների վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների հետ կապված:
- Մշտադիտարկող խմբի կարծիքով, երրորդ գործողությամբ նախատեսվող հոգեբանների դասընթացները պետք է դիտարկել ոչ այնքան որպես գործողության անմիջական արդյունք, այլ դրա կատարմանը հասնելու միջոց: Այսինքն՝ ոչ թե հանդուրժողականության ապահովման արդյունքում են հոգեբանները դասընթացներ անցնում, այլ հոգեբանների դասընթացները նպաստում են զինված ուժերում հանդուրժողականության ամրապնդմանը:

ԽՈՇՏԱՆԳՈՒՄՆԵՐԻ ԱՐԳԵԼՔ

ՄԻՊ ռազմավարությունը նշում է, որ չնայած խոշտանգումների դեմ պայքարի ուղորտում վերջին տարիներին իրականացված օրենսդրական բարեփոխումներին եւ գործնականում դրանց կիրառման մեխանիզմների ներդրմանը, Հայաստանում դեռեւս առկա են մի շարք օրենսդրական, գործնական բացեր ու խնդիրներ, որոնք հնարավորություն չեն տալիս ամբողջությամբ ապահովել այս իրավունքի արդյունավետ պաշտպանությունն ու երաշխավորումը⁴:

ՄԻՊ ռազմավարությամբ նշվում է, որ բացի պաշտոնական վիճակագրությամբ արտացոլված դեպքերից՝ խոշտանգումների բազմաթիվ դեպքեր կարող են մնալ անհայտ, որ հանրությանը հայտնի դարձած

³ ՊԼ/510-ԳՔ/2709-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

⁴ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 22

խոշտանգման դեպքերը եւս մտահոգիչ են, իսկ դրանց մի մասը մնում է չբացահայտված⁵:

Մշտադիտարկող խմբի կողմից ուսումնասիրվել են հետևալ գործողությունները.

- **Գործողություն 12.** Ռազմական ոստիկանության բաժիններում տեղադրել տեսաձայնագրման միջոցներ:
- **Գործողություն 14.** Օրենսդրորեն ամրագրել վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումներ խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ
- **Գործողություն 15.** Մշակել «ֆիզիկական ուժեղ ցավ» եւ «հոգեկան տառապանք» եզրույթների մեկնաբանման եւ կիրառման վերաբերյալ ուղեցույցներ՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան
- **Գործողություն 18.** Ստեղծել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին հաղորդումներ ներկայացնելու մեխանիզմ, որը կերաշխավորի դիմողի պաշտպանությունը
- **Գործողություն 26.** Վերապատրաստումներ իրականացնել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար

Ակնկալվում է, որ վերոնշյալ գործողությունների իրականացման արդյունքում.

- Կնվագեն ՀՀ ռազմական ոստիկանության բաժիններում խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դեպքերը, տեսաձայնագրությունները կօգտագործվեն որպես ապացույց՝ այդ դեպքերի վերաբերյալ քրեական գործերով:
- Կնվագեն քրեական գործերի մինչդատական վարույթում քրեական դատավարության մասնակիցների իրավունքների խախտումները, ապացույցների՝ քննչական և դատավարական գործողությունների իրականացման կարգի խախտմամբ ձեռքբերման դեպքերը:
- Կնվագեն խոշտանգման դեպքերը, դրանց վերաբերյալ քրեական գործերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ դրանք կարճելու մասին որոշումները:

Վերոնշյալ գործողություններից յուրաքանչյուր ակնկալվող անմիջական արդյունքի ուղղությամբ, 2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում իրականացվել են հետևյալ գործողությունները. **(Տե՛ս աղյուսակ 2)**:

Գ թիվ	ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով նախատեսվող անմիջական արդյունքը	2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին կատարված գործողությունները
12.	Ռազմական ոստիկանության բաժիններում տեղադրել տեսաձայնագրման միջոցներ: ՀՀ ռազմական ոստիկանության 13 բաժնում, 3 բաժանմունքում և 1 գորամասում, տեղադրվել է 8 տեսախցիկ յուրաքանչյուրում	Իրականացվում է տեսախցիկների տեղադրման ծախսերի հաշվարկ:

⁵ Նույն տեղում

14.	Օրենսդրորեն ամրագրել վաղեմության ժամկետի կիրառման սահմանափակումներ խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ Քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքի նախագիծն ուղարկվել է Ազգային ժողով	2020թ. դեկտեմբերի 9-ին ՀՀ ԱԺ-ի կողմից առաջին ընթերցմամբ ընդունված ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագծով նախատեսվում է, որ վաղեմության ժամկետը չի կիրառվում խոշտանգման հանցանքի նկատմամբ:
15.	Մշակել «Ֆիզիկական ուժեղ ցավ» և «հոգեկան տառապանք» եզրույթների մեկնաբանման և կիրառման վերաբերյալ ուղեցույցներ՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան Կատարվել է ուսումնասիրություն խոշտանգումների համատեքստում «Ֆիզիկական ուժեղ ցավ» և « հոգեկան տառապանք» եզրույթների սահմանումների, դրսևորումների վերաբերյալ ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից ընդունվել է ուղեցույց իրավակիրառողների համար՝ նշված հասկացությունների մեկնաբանման և կիրառման վերաբերյալ Ուղեցույցը կիրառվում է ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների շրջանակներում	2021թ. փետրվարի դրությամբ ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում փոփոխությունների նախագծով առաջարկվում է ժամկետի փոփոխություն՝ գործողության կատարման վերջնաժամկետը 2021թ. առաջին կիսամյակից տեղափոխել 2022թ. առաջին կիսամյակ:
18.	Ստեղծել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու մեխանիզմ 2Ու-ում ներդրվել են խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու միջոցներ	Չինժամայողների շրջանում իրագրվածությունը բարձրացնելու, խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու նպատակով զորամասերում փակցվել են ՀՀ ՊՆ թեժ գծի, ՀՀ ՁՈՒ վստահության գծի հեռախոսահամարները, իսկ Ծրագրի երկրորդ կետում նշված միջոցառման կատարման շրջանակում տպագրված «կյանքի իրավունք» թեմայով տեղեկատվական պաստառի վրա նշված են նաև ՊՆ ռազմականան ոստիկանության հեռախոսահամարները:
26.	Վերապատրաստումներ իրականացնել խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ոստիկանների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների, հոգեբուժական, երեխաների խնամքի հաստատությունների աշխատողների, քրեակատարողական ծառայության ծառայողների և բժշկական անձնակազմի համար Վերապատրաստվել է <ul style="list-style-type: none"> ▪ ռազմական ոստիկանների 35%-ը ▪ քննիչների 51%-ը ▪ դատախազների 7%-ը ▪ դատավորների 10%-ը 	Մշակվել են ՌՈ վերապատրաստման դասընթացի թեմաները և անցկացման ժամանակացույցը, սակայն, ռազմական գործողություններով պայմանավորված, դեռևս չեն իրականացվել: վերապատրաստվել է՝ <ul style="list-style-type: none"> ▪ 5 քննիչ՝ 5.1 % , ՀԶԾ 5 քննիչ՝ 18.5% ▪ 32 դատախազ՝ 47%: ▪ 24 դատավոր՝ 30,76%:

- ՄԻՊ ռազմավարությունում եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում տվյալներ չկան այն մասին, թե խոշտանգման դեպքերի ինչ պաշտոնական վիճակագրության մասին է խոսքը, եւ ինչ սկզբունքով են նման դեպքերը դիտարկվել որպես «խոշտանգման դեպքեր»: Պարզ չէ անգամ, թե ինչ սկզբունքով են նման դեպքերը համարվել բացահայտված կամ չբացահայտված: 2020-2022թթ. ԳԾ-ով նպատակ է դրվել դատարան ուղարկված խոշտանգման հիմքով հարուցված քրեական գործերի թվի առնվազն 5% աճը⁶: Հարց է առաջանում, սակայն, արդյո՞ք գործերը դատարան ուղարկելու փուլը միայն թույլ է տալիս եզրակացնել, որ խոշտանգումների դեպքերը բացահայտվում են, ինչն էլ իր հերթին, ըստ ԳԾ-ի, հանգեցնելու է խոշտանգումների եւ վատ վերաբերմունքի դեպքերի նվազմանը:
- «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնի չեն այնպիսի դատական գործեր, որոնցում, համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309.1 հոդվածի, մեղավոր ճանաչված եւ դատապարտված լինի խոշտանգում իրականացրած որեւէ պաշտոնատար անձ: Այսինքն, այստեղ մենք բախվում ենք ոչ միայն օրենսդրական, այլ նաեւ իրավակիրառ խնդրի՝ այդ թվում զինված ուժերում խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի այլ ձեւերի առնչությամբ:
- Ի տարբերություն կյանքի իրավունքի թեմայի՝ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով զինված ուժերում խոշտանգման արգելքի վերաբերյալ իրազեկման ակցիաներ, տեսաձայնագրություններ, այլ իրազեկող նյութերի տարածում չի նախատեսվել: Եվ դա այն դեպքում, երբ ՄԻՊ ռազմավարությունում եւս շեշտվում է խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի բացարձակ արգելքը⁷: Այս արգելքը, ի տարբերություն կյանքի իրավունքի, բացարձակ է նաեւ միջազգային իրավունքի, այդ թվում՝ զինված հակամարտությունների միջազգային Նորմերի տեսանկյունից:
- ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ի 18 կետով նախանշված գործողության առնչությամբ, հարկ է նշել, որ «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն դեռեւս կոնկրետ փորձ չի ունեցել «Վստահության գծի» գործունեության հետ կապված եւ չի կարող եզրակացություններ կատարել գործնականում դրա աշխատանքի եւ արդյունավետության վերաբերյալ: Նույնը վերաբերում է ռազմական ոստիկանությունում անանուն հաղորդումներին: Չեկույցի հրապարակման պահին մշտադիտարկող խումբը փորձում է պարզել այս բոլոր մեխանիզմների արդյունավետությունը զինված ուժերում խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի մասին անանուն հաղորդումներ ներկայացնելու գործում:
- Բացի այդ, հրամանատարների համար խոշտանգումների, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի թեմայով վերապատրաստումներ չեն նախատեսվել, այնինչ զորամասերում հենց հրամանատարներն են պատասխանատու ինչպես խոշտանգումները կանխելու, այնպես էլ՝ նախնական փուլում դրանց հետաքննության համար:
- 2020թ. ընթացքում կորոնավիրուս հիվանդության համաճարակային միջոցառումների հետ կապված սահմանափակումներով պայմանավորված՝ խոշտանգումների արգելքի թեմայով ՀՀ Արդարադատության ակադեմիայի կազմակերպած դատախազների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների վերապատրաստումները տեղի չեն ունեցել⁸:

⁶ ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ, էջ 10

⁷ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 21

⁸ ՊԼ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի, 2020թ.; ՄԻՊ 01/13.7/4678-20, 28 սեպտեմբերի, 2020թ.; ԲԿ, 12/12/47261-20, 28 օգոստոսի, 2020թ.; Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.; տե՛ս նաեւ՝ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ

- ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ ՀՀ Արդարադատության ակադեմիան քննիչների, դատախազների, դատավորների վերապատրաստումներն իրականացնում է՝ օրենքով սահմանված ժամկետներում հաստատելով ուսուցման ծրագրերը եւ մասնակիցների ցանկերը: Յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար որոշումը կայացվում է Նախորդ տարի⁹: Մարդու իրավունքների ազգային ռազմավարությունը եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագիրը ՀՀ կառավարության թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատվել է 2019թ. դեկտեմբերի 26-ին: Վերապատրաստվող քննիչներին ու դատախազներին ներգրավելու եւ ուսուցման ծրագրերի վերաբերյալ որոշումները կայացվում են ավելի շուտ: Դա նշանակում է, որ թեմաների եւ մասնակիցների շրջանակը սահմանվել է («Խաղաղության երկիտություն» ՀԿ-ն աշխատանքներ է տանում հստակ տեղեկություն ստանալու համար) ՄԻՊ ռազմավարության եւ ԳԾ ընդունումից առաջ եւ անկախ վերջիններից: Դրանք, հետեւաբար, չեն կարող հանդես գալ որպես 2020-2022թթ. ԳԾ-ից բխող կատարված գործողություն: Բացի այդ, ինչպես տեղեկացել ենք Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողովից, այն 2020թ. տարեկան վերապատրաստման համար Արդարադատության ակադեմիա է ներկայացրել դատավորների, դատավորների թեկնածուների ուսուցման ծրագրերում ներառելու նպատակով առարկայական կուրսերի (թեմաների) վերաբերյալ իր առաջարկությունները դեռեւս 2019թ. հուլիսի 31-ի որոշմամբ եւ վերահիշյալ միջոցառումները, որոնք ներկայացվում են որպես ԳԾ միջոցառումներ, պարզապես չէին կարող ներառված լինել 2020-2022թթ. ԳԾ-ում¹⁰:

ԳՐԾԻ ԱՐԴԱՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԻՊ ռազմավարությունը շեշտում է, որ գործի արդարացի քննության իրավունքը ժողովրդավարական հասարակությունում մարդու իրավական անվտանգության երաշխիքն է¹¹: Այս ռազմավարությունը եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ն առավելապես թիրախավորում են քրեական արդարադատության ոլորտում գործերի արդարացի քննությունը, մասնավորապես, նախնական քննության կատարելագործման նպատակով իրականացվող միջոցառումներով:

Գործի արդար քննության իրավունքի ապահովման ուղղությամբ մշտադիտարկող խումբն ուսումնասիրել է հետևյալ գործողությունները.

- **Գործողություն 27.** Ապահովել քննչական եւ դատավարական գործողությունների տեսաձայնագրումը:
- **Գործողություն 28.** Քննչական բաժինները կահավորել այնպես, որ ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունը հնարավոր լինի իրականացնել մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս գտնվելու պայմաններում:

⁹ Տե՛ս՝ «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 14(1)(3), հոդված 19(2)(2) եւ 19(2)(3), հոդված 19 (6.1), հոդված 19 (7.1), հոդված 20(1) եւ (2), հոդված 21(6); «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 38.1.

¹⁰ Դատավորների ընդհանուր ժողովի ուսումնական հարցերի հանձնաժողով, N-00/20-Ու, Ե-6451, 11 սեպտեմբերի, 2020թ.

¹¹ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 23

- **Գործողություն 34.** Ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար իրականացնել միջազգային չափանիշներին համապատասխան վերապատրաստումներ գործի արդարացի քննության իրավունքի թեմայով:

Վերոնշյալ միջոցառումների իրականացման արդյունքում ակնկալվում է, որ.

- Կնվագեն քրեական գործերի մինչդատական վարույթում քրեական դատավարության մասնակիցների իրավունքների խախտումները, ապացույցների՝ քննչական և դատավարական գործողությունների իրականացման կարգի խախտմամբ ձեռքբերման դեպքերը:
- Կնվագեն ճանաչման ներկայացնելու և առերեսման ժամանակ համապատասխանաբար ճանաչողի և ճանաչվողի, առերեսվողների (հարցաքննվողների) իրավունքների խախտման դեպքերը:
- Կնվագեն ՀՀ ռազմական ոստիկանության կողմից քրեական գործի քննության մինչդատական վարույթում գործի արդարացի քննության իրավունքի խախտման դեպքերը:
- Կնվագեն քրեական գործի նախաքննության փուլում, մինչդատական և դատական վարույթում գտնվող գործերի արդարացի քննության իրավունքի խախտման դեպքերը:

2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում իրականացվել են հետևյալ գործողությունները. **(Տե՛ս աղյուսակ 3):**

Գ թիվ	ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳՃ-ով նախատեսվող անմիջական արդյունքը	2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին կատարված գործողությունները
27.	Ապահովել քննչական և դատավարական գործողությունների տեսաձայնագրումը ՀՀ քննչական կոմիտեի 85 ստորաբաժանումներում առկա են տեսաձայնագրման միջոցներ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում առկա են տեսաձայնագրման միջոցներ	Քանի որ տվյալ գործողության կատարման վերջնաժամկետը 2022թ. առաջին կիսամյակն է, մշտադիտարկող խումբը 2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին դրա կատարման վիճակի հետ կապված մշտադիտարկում չի իրականացրել:
28.	Կահավորել քննչական բաժինները ճանաչման ներկայացնելու և առերեսման քննչական գործողությունները մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման նպատակով ՀՀ քննչական կոմիտեի 10 ստորաբաժանումներում ստեղծվել են ճանաչման ներկայացնելու և առերեսման քննչական գործողությունները մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման համար նախատեսված սենյակ Հատուկ քննչական ծառայության 2 ստորաբաժանումներում ստեղծվել են ճանաչման ներկայացնելու և առերեսման քննչական գործողությունները մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման համար նախատեսված սենյակ	Չեկույցի հրապարակման պահի դրությամբ՝ 2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին ՀՀ քննչական կոմիտեի եւ Հատուկ քննչական ծառայության ստորաբաժանումներում ճանաչման ներկայացնելու եւ առերեսման քննչական գործողությունները մասնակիցների՝ միմյանց տեսողական ընկալումից դուրս իրականացման համար նախատեսված սենյակի ստեղծման կապակցությամբ մշտադիտարկող խումբը տվյալների չի տիրապետում:

34	<p>Իրականացնել վերապատրաստումներ գործի արդարացի քննության իրավունքի թեմայով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների համար</p> <p>Վերապատրաստվել է</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ռազմական ոստիկանների 30%-ը ▪ ՀԾԾ քննիչների 11%-ը ▪ դատախազների 25%-ը ▪ դատավորների 41%-ը <p>Միջազգային գործընկերների կողմից մշակվել են ռազմական ոստիկանների համար վերապատրաստման դասընթացի թեմաները և անցկացման ժամանակացույցը, սակայն, ռազմական գործողություններով պայմանավորված, դեռևս չեն իրականացվել:</p> <p>Վերապատրաստվել է</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 5 քննիչ՝ 5.1%, ▪ 9 դատախազ՝ 13,2%: <p>Բացի այդ, 2020թ. սեպտեմբեր - դեկտեմբեր ամիսներին վերոնշյալ դասընթացների շրջանակներում վերապատրաստվել է՝</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ «ՀՀ քրեական դատավարության արդի հարցեր» թեմայով՝ 24 դատավոր՝ 30.76%; ▪ «ՀՀ վարչական դատավարության արդի հարցեր»՝ 23 դատավոր՝ 48.93% ▪ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության արդի հարցեր»՝ 119 դատավոր՝ 98.34 %:
----	--

ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԱՐՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

- 2020-2022թթ. ԳԾ-ն նպատակ է դնում նվազեցնել գործի արդար քննության իրավունքի ենթադրյալ խախտմամբ ՄԻԵԴ ներկայացված բողոքների քանակը, իսկ որպես խնդիր մատնանշել է մեղադրյալ անձանց նկատմամբ մարդու իրավունքների խախտումների քանակի եւ բողոքների նվազումը: Ցավոք, սակայն, ո՛չ ՄԻՊ ռազմավարությունը, ո՛չ էլ 2020-2022թթ. ԳԾ-ն չեն ներկայացնում կառավարության որոշման ընդունման պահին այդպիսի խախտումների հասանելի քանակական տվյալներ: Հետեւաբար, արդար քննության իրավունքի եւ, հատկապես, մեղադրյալի այդ իրավունքի խախտման դեպքերի նվազումը չափելն անհնար է դառնում:
- ՊՆ-ի կողմից տեղեկություններ չեն տրամադրվել ռազմական ոստիկանների վերապատրաստման ժամանակացույցի, նյութերի, դրանց հեղինակների, նյութերի մշակման գործում միջազգային կազմակերպությունների ներգրավվածության, վերապատրաստում իրականացնող անձանց կամ կազմակերպությունների ընտրության չափանիշների, վերապատրաստում անցնող ռազմական ոստիկանների գնահատման, հավաստագրերի տրամադրման, ինչպես նաեւ վերապատրաստումների արդյունավետության գնահատման վերաբերյալ:

ԻՐԱՎԱՅԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԳԵԼՔ

Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության՝ ՀՀ-ի համար շարունակում է գերակա նշանակություն ունենալ իրավահավասարության ապահովման օրենսդրական երաշխիքների ստեղծման եւ դրանց արդյունավետ կիրառման խնդիրը: Կանանց եւ տղամարդկանց իրավահավասարության

հիմնախնդիրների առնչությամբ ՄԻՊ ռազմավարությունը հղում է կատարում «Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թվականների ռազմավարությանը եւ միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշմանը եւ նշում, որ կանանց եւ տղամարդկանց միջեւ փաստացի հավասարության խթանումը կառավարության առաջնահերթություններից է¹²:

2020-2022թթ. ԳԾ-ում իրավահավասարության, խտրականության արգելքի գործողությունների կատարման նպատակ է սահմանվել Իրավահավասարության խորհուրդ ներկայացված բողոքների քանակի աճը, որտեղ ելակետային տվյալը զրո է: Որպես խնդիր դրվել է իրավահավասարության ապահովմանն ուղղված իրավական մեխանիզմների առկայությունը¹³:

Մշտադիտարկող խումբն ուսումնասիրել է հետևյալ գործողությունը՝

- **Գործողություն 48.** Խրախուսել կանանց ներգրավումը ՉՈւ-ում:

Ակնկալվել է, որ այս գործողության իրականացման արդյունքում ՉՈւ-ում կավելանա կին զինծառայողների թիվը

Ըստ պատասխանատու մարմինների տեղեկությունների՝ 2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում իրականացվել են հետևյալ միջոցառումները (Տե՛ս աղյուսակ 4) .

Գ թիվ	ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ-ով նախատեսվող անմիջական արդյունքը	2020թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսների նկատմամբ գործողությունները
48.	Խրախուսել կանանց ներգրավումը ՉՈւ-ում	
	Կատարվել է ուսումնասիրություն ՉՈւ-ում կանանց՝ ծառայության անցնելու, այն շարունակելու կամ դադարեցնելու դրդապատճառները պարզելու նպատակով	30 զորամասերում կին զինծառայողների հետ անցկացվել են անանուն սոցիոլոգիական հարցումներ, անհատական և խմբային զրույցներ ծառայության վերաբերյալ վերջիններիս պատկերացումների, հարմարման և ծառայությունը դադարեցնելու դրդապատճառների վերաբերյալ: Արդյունքներն ամփոփվել են ու համապատասխան առաջարկություններով ներկայացվել վերադաս հրամանատարությանը:
	Նախատեսվել է Կին զինծառայողների իրավունքների խթանման և պաշտպանության հարցերով զբաղվող պաշտոնի ավելացում	ՀՀ ՉՈՒ ԳԾ պետի 30.01.2020թ. հրամանով կանոնակարգվել է զորամասերում կանանց խորհուրդների ձևավորումն ու գործունեությունը:
Մշակվել և զանգվածային լրատվության միջոցներով տարածվել է զինված ուժերում կանանց ծառայության վերաբերյալ 5 տեսաձայնագրություն	Ցուցադրվել է 3 տեսաձայնագրություն, հրատարակվել է զինված ուժերում կանանց իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվական գրքույկը, ինչպես նաև իրազեկիչ այլ նյութեր են ուղարկվել զորքեր: Աշխատանքներ են	

¹² ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 39

¹³ ՄԻՊ 2020-2022թթ. ԳԾ, էջ 26

	իրականացվում 4-րդ տեսաձայնագրության Նախապատրաստման ուղղությամբ:
--	--

ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

- Ի տարբերություն տվյալ զեկույցում դիտարկված այլ իրավունքների՝ իրավահավասարությանը, խտրականության արգելքին նվիրված բաժինը ներկայացրել է ելակետային տվյալ՝ Իրավահավասարության խորհրդին ներկայացված բողոքների քանակը զրո է: Այստեղ, սակայն, խնդիրն այն է, թե արդյո՞ք Իրավահավասարության խորհրդին ներկայացված բողոքների քանակի ավելացումը վկայում է իրավահավասարության ապահովման եւ խտրականության դեմ պայքարի գործում պետության իրականացրած միջոցառումների արդյունավետության մասին:
- «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ի համար պարզ չէ, թե ինչ կապ ունի 48 գործողության շրջանակներում ձևավորվող կանանց խորհրդի ստեղծումը ԳԾ-ով Նախատեսված կին զինծառայողների իրավունքների խթանման ու պաշտպանության հարցերով զբաղվող պաշտոնի ավելացման հետ: Պարզ չեն Նաեւ կանանց խորհուրդների լիազորությունները, այդ թվում՝ որոշումների կայացման գործում: Կին զինծառայողների իրավունքների խթանման եւ պաշտպանության հարցերով զբաղվող պաշտոնը ենթադրում է որոշումներ կայացնելու լիազորություններ, կանանց խորհուրդների դեպքում՝ այս հարցը միանշանակ չէ:
- Մշտադիտարկող խմբին չի հաջողվել դիտել 48 կետում նշված տեսաձայնագրությունները, քանի որ ՊՆ-ի կողմից տրամադրված եւ ԵԽ կայքում նշված հղումները հասանելի չեն եղել¹⁴: Հաշվի առնելով, որ առաջին հղումը «Ֆեյսբուք» սոցիալական ցանցից էր վերցված, ապարդյուն փորձ է արվել գտնել նշված տեսանյութը Նաեւ այնտեղ:

COVID-19

«Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն դիմել է ՀՀ ՊՆ՝ պարզելու համար, թե ինչ միջոցառումներ են Նախատեսված եղել զինված ուժերի համալրման աշխատանքների կազմակերպման ընթացքում Նոր կորոնավիրուսի (COVID-19) տարածման եւ զինված ուժեր ներթափանցման դեպքերի կանխարգելման նպատակով: Պատասխան գրության¹⁵ մեջ, մասնավորապես, նշվել է, որ ՀՀ պաշտպանության Նախարարության զորակոչային եւ զորահավաքային համալրման ծառայության պետի կողմից տարածքային ստորաբաժանումների ղեկավարներին կարգադրվել է զորակոչի աշխատանքները կազմակերպել՝ խստագույնս պահպանելով COVID-19 անվտանգության կանոնները, այն է՝ տարածքային ստորաբաժանման բժշկական հանձնաժողովի եւ կենտրոնական բժշկական հանձնաժողովի փորձաքննությանը ներկայացող յուրաքանչյուր զորակոչիկին հատկացնել դիմակ եւ ձեռքերն ախտահանելու համար ախտահանիչ Նյութեր՝ Alcolgel, ապահովել յուրաքանչյուր բժիշկ-մասնագետի մոտ միայն մեկ զորակոչիկի

¹⁴ Եւ Երեւանյան գրասենյակի հղումները՝ [այստեղ](#) եւ [այստեղ](#)

¹⁵ ՊՆ/510-ԳՔ/1719-20, 27 մայիսի, 2020թ.

ներկայությունը, բացառել տարածքային ստորաբաժանման ընդհանուր օգտագործման տարածքում գորակոչիկների կամ նրանց հարազատների կուտակումները:

Մշտադիտարկող խումբը 2020թ.-ի ամառային գորակոչի ընթացքում COVID-19 համավարակի տարածման կանխման նպատակով կիրառված միջոցառումների վերաբերյալ գինկոմիսարիատներում, գորակոչիկների շրջանում, հարցումներ է անցկացրել:

- 2ինկոմիսարիատներում եւ բուժհաստատություններում հերթում սպասելիս միմյանցից հեռավորություն պահելու հարցին 196 հարցվածներից 112-ը (57%) դրական է պատասխանել, իսկ 84-ը (43%)՝ բացասական:
- 2ինկոմիսարիատներում եւ բուժփիմնարկներում հերթին սպասելիս մարդկանց կուտակման հարցին 99 գորակոչիկ (51%) պատասխանել է, որ կուտակումներ եղել են, իսկ 97-ը (49%)՝ որ չեն եղել:
- Հարցվածները տեղյակ են եղել վարակից պաշտպանվելու միջոցների մասին: Հարցվածներից 75-ը (38%) նշել է դիմակը՝ որպես իր պաշտպանման միջոց: Երկրորդ տեղում է եղել ձեռքերի ախտահանումը՝ պատասխանների 13,3%-ը (26 հոգի):
- Հարցվածներից 165-ը (84%) նկատել է, որ իրենց հետ սպասող այլ գորակոչիկները եւս պահպանել են հակահամաճարակային անվտանգության կանոնները:
- Հարցման մասնակիցներից որեւէ մեկին անհատական պաշտպանության միջոցներ՝ դիմակ եւ ձեռքերի ախտահանելու միջոց, չեն տրամադրվել:
- Հարցվածներից 158-ը (81%) նշել է, որ բժշկական զննության ժամանակ բժիշկները եղել են դիմակներով եւ ձեռնոցներով, իսկ 36-ը (19%) ասել է, որ բժիշկները միայն դիմակ են կրել:
- Ինչպես «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ին հայտնել են ՊՆ-ից¹⁶, հանրապետական հավաքակալանում գորակոչիկների թեստավորում անցկացվելու է միայն անհրաժեշտության դեպքում: Մշտադիտարկող խմբի հարցումներից պարզվել է, որ հարցվածներից 167-ը (85%) նշել է, որ իրենցից թեստ չեն վերցրել, իսկ 29-ը (15%)՝ որ վերցրել են:

ՄԻՊ ռազմավարության եւ դրանից բխող 2020-2022թթ. ԳԾ-ի վերաբերյալ ընդհանուր եզրակացություններ

- 2ինված ուժերում մարդու իրավունքների ապահովման համատեքստում ՄԻՊ ռազմավարությունում և 2020-2022թթ. ԳԾ-ում հաշվի չեն առնվել պատերազմի վերսկսման կամ սահմանային լարվածության ավելացման ռիսկերը: 2020թ. սեպտեմբերի 27-ին Ադրբեջանի կողմից Արցախի և Հայաստանի դեմ սանձազերծված պատերազմի հետևանքով լրջագույն մարտահրավերներ են առաջացել հատկապես 201-ում մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում: Այդ խնդիրները ներառում են պատերազմական գործողությունների հետևանքով նոր խոցելի խմբերի՝ տեղահանված քաղաքացիների, պատանդների, գերիների, ռազմագերիների, անհայտ կորած անձանց, նրանց ընտանիքի անդամների, վիրավոր զինծառայողների և (կամ)

¹⁶ ՊՆ/510-ԳԲ/1827-20, 09 հունիսի, 2020թ.

կամավորների առաջացումը և նրանց իրավունքների ապահովումը, բայց չեն սահմանափակվում միայն դրանցով:

- Պատերազմի հետևանքով 2020թ. ընթացքում ՄԻՊ ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրով նախատեսված որոշ միջոցառումներ չեն իրականացվել կամ իրականացվել են մասամբ¹⁷:
- Ըստ ՄԻՊ ռազմավարության՝ գործողությունները ձեւակերպվել են դրանց չափելիությունը եւ հաշվելիությունն ապահովելու հեռանկարով¹⁸: ՄԻՊ ռազմավարությունից եւ 2020-2022թթ. ԳԾ-ից, սակայն, պարզ չէ, թե ինչ չափորոշիչներով է ստուգվելու գործողությունների կատարման արդյունավետությունը: Օրինակ՝ ինչպե՞ս է չափվելու զորամասերում ու զինկոմիսարիատներում մարդու իրավունքների պաստառների արդյունավետությունը զինծառայողների ու զորակոչիկների իրազեկվածության բարձրացման հարցում: Նույնը վերաբերում է նաեւ բանակում մահվան դեպքերի թվերի փոփոխության վրա զինկոմիսարիատներում ու զորամասերում իրազեկման ակցիաների, տեղեկատվական նյութերի եւ ՉԼՄ-ներով դրանց վերաբերյալ տեսաձայնագրությունների տարածման ազդեցության գնահատմանը:
- Ո՛չ ՄԻՊ ռազմավարությունում, ո՛չ էլ 2020-2022թթ. ԳԾ-ում ամկա չեն ելակետային տվյալներ կամ դրանց վերաբերյալ վերլուծություն, որը կցուցադրեր, թե մինչ ՄԻՊ ԳԾ-ով նախանշված գործողությունների իրականացումը որքան է կազմել ՀՀ զինված ուժերում մահվան դեպքերի քանակը եւ այդ դեպքերի քանի տոկոսն է տեղի ունեցել ոչ կանոնադրային հարաբերությունների արդյունքում, կամ որքան են եղել քրեական դատավարության տարբեր փուլերում մարդու իրավունքների խախտումների դեպքերը: Բացակայում են նաեւ այդ դեպքերի ելակետային տվյալների հավաքագրման չափանիշները: Տվյալներ չեն ներկայացվում ներկա պահին զինված ուժերում կանանց ներգրավվածության մասով եւս: Ելակետային տվյալների բացակայության պայմաններում տուժում է միջոցառումների ազդեցության չափելիությունը: Հետեւաբար, կարելի է եզրակացնել, որ ռազմավարությամբ նշված ՀՀ մարդու իրավունքների ոլորտում ամկա իրավիճակի սթափ եւ համապարփակ գնահատման պահանջն արտահայտում չի գտել գործողությունների ծրագրում:
- ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի եւ ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակները հիմնականում ներգրավված են որպես համակատարող մարմիններ ՄԻՊ ռազմավարության 2020-2022թթ. ԳԾ իրականացման գործում: ՄԻՊ գրասենյակը, սակայն, կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների ու դատավորների, խոշտանգումների արգելքի թեմայով դատավորների եւ գործի արդար քննության թեմայով քննիչների վերապատրաստումների իրականացման եւ դրանց նյութերի պատրաստման գործում չի նշվել որպես համակատարող մարմին: Դրա փոխարեն ՄԻՊ-ը որպես համակատարող մարմին ներգրավված է խոշտանգումների արգելքի թեմայով ռազմական ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, իսկ արդար քննության թեմայով՝ ռազմական ոստիկանների, դատախազների ու դատավորների վերապատրաստումներում: ՄԻՊ ներգրավվածության այս տարանջատումը հասկանալի չէ: Բացի այդ՝ ՄԻՊ-ն արդեն իսկ ներգրավված է HELP առցանց դասընթացների մշակման գործում: ՄԻՊ-ը, լինելով մարդու իրավունքների ոլորտի մասնագիտացված մարմին, իր ներգրավվածությամբ կնպաստեր գործողությունների

¹⁷ Արդարադատության նախարարություն, № /14.1/3262-2021 գրություն, 12 փետրվարի, 2021թ.

¹⁸ ՄԻՊ ռազմավարություն, էջ 15

պատշաճ եւ համակարգային կատարմանը: Հենց ՄԻՊ ռազմավարությունն ինքնին շեշտադրում է մասնավորապես խոշտանգումների դեմ պայքարում մարդու իրավունքների պաշտպանի, որպես խոշտանգումների կանխարգելման ազգային մեխանիզմի, դերն ու նշանակությունը:

- Ինչ վերաբերում է ՄԻԵԴ-ում ՀՀ ներկայացուցչի գրասենյակին, ապա այն չի ներգրավվել որպես համակատարող մարմին գործի արդար քննության թեմայով քննիչների վերապատրաստումներում: ՄԻԵԴ-ում ՀՀ-ի դեմ բողոքների մեծ մասը, սակայն, վերաբերում է հենց ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածով պաշտպանվող այս իրավունքին:
- «Խաղաղության երկխոսություն» ՀԿ-ն միմյանց հակասող տեղեկություններ է ստացել մի կողմից արդարադատության նախարարության, մյուս կողմից՝ գլխավոր դատախազության կողմից կյանքի իրավունքի եւ խոշտանգումների արգելքի թեմայով վերապատրաստված եւ վերապատրաստման ենթակա դատախազների թվի վերաբերյալ: Արդարադատության նախարարությունից, մասնավորապես, տեղեկացել ենք, որ 2020թ. սեպտեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին նախատեսվել է վերապատրաստել 32 դատախազ՝ 47%-ը¹⁹, իսկ գլխավոր դատախազության տրամադրած տեղեկության համաձայն՝ 2020թ. մարտի 12-ին զինվորական դատախազության 15 ներկայացուցիչ, զինվորական դատախազների 10,5%-ը, մասնակցել է ԵԽ երեւանյան գրասենյակի եւ Արդարադատության ակադեմիայի համատեղ կազմակերպած աշխատաժողովին՝ նվիրված զինված ուժերում նաեւ մահվան եւ խոշտանգումների դեպքերի արդյունավետ քննությանը²⁰: Եթե 32 դատախազն ընդհանուր դատախազների թվի 47%-ն է, նշանակում է, որ դատախազների ընդհանուր թիվը 68 է: Եթե 15 զինվորական դատախազը կազմում է ընդհանուր զինվորական դատախազների 10,5%-ը, նշանակում է՝ ՀՀ-ում կա 143 զինվորական դատախազ, որն ավելի մեծ թիվ է կազմում, քան արդարադատության նախարարության նշած դատախազների ընդհանուր թիվը: Դատախազների խոսքի թիվն արդարադատության նախարարության կողմից տրամադրվել է նաեւ գործի արդար քննության թեմայով վերապատրաստումների համատեքստում:
- Չինված ուժերում մարդու իրավունքների ապահովման համատեքստում ՄԻՊ ռազմավարությունում և 2020-2022թթ. ԳԾ-ում հաշվի չեն առնվել COVID-19 համաճարակով պայմանավորված ռիսկերը:
- Ինչպես տեղեկացրել են գործողությունների կատարման համար համապատասխան պատասխանատու եւ (կամ) համակատարող պետական մարմիններից՝ 2020թ. ընթացքում մի շարք միջոցառումներ, COVID-19 համաճարակով պայմանավորված, չեն իրականացվել²¹: Այդպիսի միջոցառումներից են եղել կյանքի իրավունքի թեմայով հրամանատարների, ռազմական ոստիկանների, քննիչների, խոշտանգումների արգելքի թեմայով՝ ռազմական ոստիկանների ու քննիչների, գործի արդար քննության թեմայով՝ քննիչների ու դատախազների վերապատրաստումները: Այս առումով հարկ է, սակայն, նշել, որ արտակարգ դրության ընթացքում, համաձայն ՀՀ-ում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին ՀՀ կառավարության 2020թ. մարտի 16-ի որոշման, դադարեցվել է ուսումնական կազմակերպություններում ուսումնական գործընթացը՝ բացառությամբ հեռավար ուսուցման: Այս սահմանափակումը չի տարածվել ռազմական ուսումնական հաստատությունների վրա²²: COVID-19-ի

¹⁹ ՀՀ արդարադատության նախարարության 2020թ. հոկտեմբերի 14-ի գրություն Արդարադատության ակադեմիայի կողմից իրականացվող դասընթացների վերաբերյալ

²⁰ Դատախազություն, 44/6/19412-2020, 28 օգոստոսի, 2020թ.

²¹ Արդարադատության նախարարություն, № /14.1/3262-2021 գրություն, 12 փետրվարի, 2021թ.

²² «Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N 298-Ն որոշում, 16 մարտի, 2020թ.

պատճառով է նաեւ, որ ըստ ՊՆ-ի՝ ՁՈւ-ում անհանդուրժողականության դրսեւորումների պատճառների, նպաստող գործոնների եւ դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ ուսումնասիրությունը չի կատարվել²³, իսկ 2020թ. առաջին կիսամյակում զորամասերում չեն իրականացվել հոգեբանների դասընթացները:

²³ ՊՆ/510-ԳՔ/1793-20, 4 հունիսի, 2020թ.; ՊՆ/510-ԳՔ/2711-20, 2 սեպտեմբերի, 2020թ.